

Exploring and Evaluating Influential Components in the Formation of Physical and Biological Spaces of Traditional Houses in Paveh

Jamaledin Honarvar

PhD Candidate of Architecture, Department of Architecture, Hamedan Branch, Islamic Azad University, Hamadan, Iran

Mokhtar Rostami

Master of Architecture, Department of Architecture, Hamedan Branch, Higher Education Institute of jahad daneshgahi, Hamadan, Iran

Maryam Aznab

PhD Candidate of Architecture, Department of Architecture, Hamedan Branch, Islamic Azad University, Hamadan, Iran

Faezeh Taheri Sarmad *

Assistant Professor, Department of Architecture, Eslamabad-e-Gharb Branch, Islamic Azad University, Eslamabad-e-Gharb, Iran

Abstract

Living spaces in each region are shaped by the cultural, environmental, social, historical, and political influences of that region. The city of Paveh, located in the north of Kermanshah province, is home to valuable historical houses, primarily built in a stepped arrangement that conforms to the topography and slope of the land. This research aimed to understand the physical and spatial elements in the traditional houses of Paveh. By examining these elements, the study identified the factors influencing the form and physical and spatial characteristics of these traditional houses. The research employed a descriptive-analytical method, incorporating the study of existing conditions, interviews, document reviews, observation, and mapping. The target population was selected purposefully using a snowball

* Corresponding Author: Fa.Taheri@iau.ac.ir

How to Cite: Honarvar, J., Rostami, M., Aznab, M., Taheri Sarmad, F. (2024). Exploring and Evaluating Influential Components in the Formation of Physical and Biological Spaces of Traditional Houses in Paveh, *Journal of Urban and Regional Development Planning*, 9(29), 145 -185.

sampling method. The results indicate that the interior spaces of Paveh's traditional houses serve multiple purposes, including hallways, kitchens, storage rooms, rooms, and staircases, arranged on one or two floors. The factors influencing the design of these houses include cultural, social, religious, and economic characteristics. Notable features include the use of natural materials, spatial hierarchy, appropriate separation of spaces, construction of houses atop or adjacent to each other, and attention to climatic considerations such as proper orientation, "Chinese chairs," and appropriately sized openings. These elements are the most important factors in shaping the physical form and spatial organization of houses in Paveh.

Keywords: Physical Elements, Spatial Elements, Historical Houses, Staircase Houses, Paveh, Kermanshah.

1. Introduction

In its profound sense, home represents a sense of attachment to a specific environment, overshadowing other concepts related to that place. The home is the starting point for one's journey to engage with the world (Kezan Mohammadi et al., 2009, p. 53). Traditionally, the physical structure of homes has been intelligently designed to serve both human and environmental interests. The builders of these indigenous structures have endeavored to foster a harmonious relationship between the environment, culture, and the architectural form of living spaces, ultimately promoting humanization (Basiagu1, 1999, p. 146). Vernacular architecture, a branch of architecture based on regional needs and building materials, reflects regional traditions. The city of Paveh, located in the northwest of Kermanshah province, boasts many valuable buildings over three thousand years old. These structures are primarily built in a stepped fashion, adhering to the topography of the land.

Research Question(s)

2. Literature Review

What distinguishes the current research from previous studies is the focus on the city of Paveh, known as the "City of a Thousand Masoleh's" in the West, for its unique stepped architectural form and its impending designation as a national heritage site. Despite this recognition, no comprehensive study has been conducted on the influential components in the formation of the physical and spatial characteristics of the traditional houses in Paveh. The review goes under these subheadings.

2.1. This Is Level 2

To examine the influence of culture and livelihood on the development of the physical and biological aspects of traditional houses in Paveh.

2.1.1. This is level 3

Exploring and identifying the significant cultural and livelihood factors contributing to the development of the physical and biological aspects of traditional houses in Paveh City.

3. Methodology

The present study constitutes an applied research endeavor, employing a descriptive-analytical methodology with a focus on logical reasoning. The theoretical segment adopts a qualitative approach, drawing from existing theoretical literature within the domain of traditional housing typology and the influential criteria for assessing components that impact the physical and biological spatial configuration of traditional houses. This theoretical framework underwent content analysis and investigation.

In this research, in-depth interviews were conducted with individuals including residents, officials, and institutions associated with historical and traditional houses. Additionally, document reviews, observations, photography, and spatial assessments of samples were performed. The participants were selected through targeted sampling, specifically among officials and residents of Paveh city, employing the snowball method. Finally, utilizing logical reasoning methods, interviews with key individuals responsible for historical houses and cultural heritage management, coupled with field mapping of historical terraced houses in Paveh, were conducted to explore and analyze the influential components affecting the physical and biological spatial formation of traditional houses in Paveh city.

6. Conclusion

Through analysis and investigation, this research reveals that the livelihood, culture of the local settlement, and climatic and environmental factors constitute the most significant elements influencing the physical and spatial organization of houses in Paveh. Notably, the impactful cultural-religious aspects of form encompass the utilization of entrance porches for visual activities or everyday excursions, the creation of pre-entrance areas to ensure privacy, and variations in open and closed volumes. Climatic features, on the other hand, stem from the reciprocal interaction between buildings and the natural environment, termed climatic adaptation, which involves considerations such as humidity (manifested in stair and seating arrangements tailored to different house dimensions), precipitation, light radiation (reflected in varying window sizes), wind (incorporated into pre-entrance construction to mitigate its effects), climatic orientation, and land

shape impacting architectural form and orientation. Moreover, economic factors significantly influence form, with small-scale houses exhibiting simpler details compared to larger-scale houses, which often feature multiple yards and porches, enhanced detailing, and superior location considerations.

بررسی و ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار در شکل‌گیری کالبدی و فضایی زیستی خانه‌های سنتی شهر پاوه

- جمال‌الدین هنرور دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران
- مختار رستمی کارشناس ارشد معماری، واحد همدان، موسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی، همدان، ایران
- مریم ازنب دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران
- فائزه طاهری سرمد * استادیار، گروه معماری، واحد اسلام‌آباد غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلام‌آباد غرب، ایران

چکیده

فضاهای زیستی در هر منطقه، تحت تأثیر خاستگاه‌های فرهنگی، محیطی، اجتماعی، تاریخی و سیاسی آن منطقه شکل گرفته است. شهر پاوه در شمال استان کرمانشاه دارای خانه‌های ارزشمند تاریخی است که اکثراً به صورت پلکانی و با توجه به توپوگرافی و شیب زمین ساخته شده‌اند. این تحقیق باهدف شناخت عناصر کالبدی و فضایی در خانه‌های سنتی پاوه انجام گرفت. با بررسی این عناصر عواملی که در شکل‌گیری فرم و عناصر کالبدی و فضایی خانه‌های سنتی شهر پاوه مؤثرند، شناسایی شدند. روش این پژوهش از طریق مطالعه شرایط موجود و شیوه توصیفی-تحلیلی و ابزار مصاحبه و نیز بررسی اسناد و مدارک؛ مشاهده و نقشه‌برداری می‌باشد. جامعه هدف به شکل هدفمند و با روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شده‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که فضاهای داخلی خانه‌های سنتی پاوه دارای چند کاربری مختلف می‌باشد که دالان، مطبخ، انبار، اتاق، راه پله در یک طبقه یا به صورت دو طبقه در خانه‌ها وجود دارد، همچنین ویژگی‌های فرهنگی،

بررسی و ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار در شکل‌گیری کالبدی و ...؛ هنرور و همکاران | ۱۵۱

اجتماعی، مذهبی، اقتصادی شامل استفاده از مصالح بوم‌آورد، سلسله‌مراتب فضایی، تفکیک درست فضاها، ساخت خانه‌ها در بالا یا کنار یکدیگر و توجه به نکات اقلیمی از جمله جهت‌گیری صحیح، کرسی چینی، ابعاد مناسب بازشوها مهم‌ترین عوامل در شکل‌گیری کالبد و سازمان فضایی خانه در پاوه است.

کلیدواژه‌ها: عناصر کالبدی، عناصر فضایی، خانه‌های تاریخی، خانه‌های پلکانی، پاوه، کرمانشاه.

مقدمه

فضاهای مسکونی در مطالعات سیر تحولات تاریخی معماری و بافت‌های شهری، با توجه به فراوانی‌شان، از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، این ابنیه علاوه بر ارزش تاریخی، سبک زندگی مردمان، هنجارهای اجتماعی، فرهنگی و همچنین مهارت‌های آن‌ها در استفاده بهینه از اقلیم منطقه را به نمایش می‌گذارد. از طرفی اولین نقطه استقرار انسان، خانه است. خانه از خانواده می‌آید، هر مکانی که فرد در آن به همراه خانواده‌اش احساس امنیت، آرامش و آسایش کند، آن مکان خانه آن فرد است. خانه از کالبد شکل گرفته است، کالبد را می‌توان زبان فضا دانست. عوامل متعددی به کالبد خانه شکل می‌دهند که از میان آن‌ها می‌توان به فرهنگ و زندگی و ساختار خانواده‌ها اشاره کرد. کالبد خانه، یکی از ابتدایی‌ترین و اصلی‌ترین گونه‌های معماری است.

بسیاری از محققان سکونتگاه‌های بومی، نشان داده‌اند که چرا محیط این جوامع از لحاظ کالبدی، فرهنگی و انسانی، معنادارتر از محیط‌های دیگر است (الکساندر، ۱۹۷۹؛ ناپ، ۱۹۸۹؛ الیور، ۱۹۹۷) و دارای جهان‌بینی، دیدگاه‌ها و روش‌های ویژه‌ای هستند که در طول قرن‌ها از طریق خرد جمعی به دست آورده‌اند (تولستیاتو، ۲۰۱۰) ایده‌ها و شیوه‌های بسیاری از معماری سنتی این جوامع، مانند سازگاری فرهنگی (راپتپورت ۱۹۶۹)، طراحی محیط‌زیست و بهره‌وری (فروزانمهر ۲۰۱۵) مصالح و روش‌های ساخت (دایترات، ۲۰۱۰) و ایجاد بناهایی منحصربه‌فرد با کیفیت‌های استثنایی (ویر و یاناس، ۲۰۱۳)، برداشت شده است. در یک بررسی کلی، با توجه به اینکه ساختار کالبدی خانه‌های سنتی، طراحی هوشمندانه‌ای در خدمت منافع انسان و محیط‌زیست داشته‌اند و سازندگان این واحدهای بومی در هر زمان و مکان تلاش می‌کرده‌اند تا از طریق ایجاد رابطه‌ای دوستانه بین محیط‌زیست، فرهنگ و فرم معماری فضاهای زندگی را در جهت انسانی شدن سوق دهند (بسیاگو، ۱: ۱۹۹۹: ۱۴۶). محصول معماری گذشته در کنار هماهنگی با شرایط محیطی به دنبال حفظ آسایش کاربران و بیان‌کننده هویت جامعه بوده، اما فرآیندهای تقلیدی طراحی ساختمان‌های امروز بدون توجه به ارزش‌های هویتی، فرهنگی، خاطرات فردی و جمعی و

شیوه زندگی اصیل ساکنان، بحران هویت در خانه‌های معاصر را به همراه داشته است (احمدآلی ۲، ۲۰۱۱: ۵۱۱). امروزه بی‌توجهی به این خانه‌های سنتی به حدی زیاد شده که اگر کمی دیگر تعلل شود به‌زودی تمام ارزشهای فرهنگی، هویتی و معماری آنها در پس ساخت‌وسازهای بی‌اصالت معاصر مدفون خواهد گشت. در این پژوهش در راستای مستندسازی به‌منظور حفاظت از هویت تاریخی و معماری شهر پاوه، تعیین عوامل مؤثر بر فرم و شکل کالبدی و فضایی بر خانه‌های سنتی این شهر، به انجام رسیده است. در راستای این هدف ۵ خانه سنتی در محله‌های میراوا، سرده و میدان مولوی انتخاب و با روش توصیفی و تحلیلی مورد واکاوی و مطالعه قرار گرفتند. گونه‌شناسی خانه‌ها بر اساس مؤلفه‌هایی چون ویژگی‌های کلی مانند پلان، شکل حیاط، تأثیر عوامل اقلیمی، فرهنگی، مذهبی و جغرافیایی در جهت‌گیری بنا، اهمیت بازشوها، نحوه ورود به قسمت‌های مختلف بنا و ... انجام شده است. شناخت عوامل مؤثر در شکل‌گیری فرم و کالبد خانه‌های سنتی شهر پاوه از آن‌جهت ضروری است، به ما کمک می‌کند تا بهترین روش‌های طراحی و ساخت خانه‌های سنتی را در این منطقه شناسایی کنیم و با استفاده از تجربیات گذشته، بهبود و بهینه‌سازی آنها را در آینده انجام دهیم. همچنین، شناخت عوامل مؤثر در شکل‌گیری فرم و کالبد خانه‌های سنتی در راستای حفظ اریه‌های فرهنگی و تاریخی منطقه بسیار اهمیت دارد، تا آن‌را به نسل‌های آینده منتقل کنیم. از آن‌جا که شهر پاوه به شهر هزارماسوله غرب معروف است و فرم معماری پلکانی بخصوصی دارد؛ همراه با سه شهر دیگر اورامانات در شرف ثبت ملی شدن است؛ و لازم است که هویت تاریخی معماری آنها شناسایی و حفظ شود؛ اما امروزه شهرها با تحولات و تغییرات کالبدی و فضایی کاربری‌ها، مخصوصاً خانه‌ها مواجه هست که معماری خاص خانه‌های پلکانی را در معرض تخریب و نابودی قرار داده است؛ که با بهره‌گیری از نتایج حاصل از این تحقیق، اول به شناخت و فهم فرم، عناصر کالبدی و فضایی خانه‌های سنتی و دوم با شناخت دقیق‌تر مفهوم خانه به جلوگیری از تخریب و فراموشی این نوع خانه‌های سنتی شهر پاوه پرداخته می‌شود؛ بنابراین تحقیق با این سؤال اصلی آغاز می‌شود که؛ چه عواملی در شکل‌گیری فرم و عناصر کالبدی و فضایی خانه‌های سنتی شهر پاوه تأثیرگذار بوده است و چه عناصر

کالبدی و فضایی در خانه‌های سنتی شهر پاوه وجود دارد؟

فرضیات پژوهش

۱. دالان، مطبخ، اتاق، ورودی، ایوان و تراس از عناصر کالبدی و فضایی خانه‌های سنتی شهر پاوه می‌باشند.
۲. عوامل دینی، فرهنگی، اقلیمی و اقتصادی بر شکل‌گیری فرم و عناصر کالبدی و فضایی خانه‌های سنتی شهر پاوه اثر گذارند.

پیشینه تحقیق

در خصوص خانه و گونه‌شناسی آن پژوهش‌های بسیاری انجام شده که اهم آن به شرح زیر است:

جدول ۱. پیشینه پژوهش

ردیف	منبع	شناخت موضوعی			شناخت روش‌شناختی			بافته‌های پژوهش	
		موضوع	منظر	ابعاد و مقولات	نتایج	نوع پژوهش	رویکرد		گردآوری داده‌ها
۱	آهویی و همکاران، ۱۴۰۰	بازشناسی هویت خانه‌های سنتی ایرانی با تکیه بر عناصر کالبدی، اجتماعی و فرهنگی هویت‌ساز	فرهنگ معماری	هویت کالبدی، اجتماعی و فرهنگی معماری	نتایج حاصل از پژوهش حاکی از آن است که با شناخت صحیح عناصر و شاخصه‌های هویت‌ساز معماری خانه‌های سنتی ایرانی و به کارگیری بهینه و اصولی آن‌ها در خانه‌سازی معاصر می‌توان مشکلات فعلی کاربران این فضاهای زیستی را تا اندازه‌ای قابل توجهی مرتفع نمود.	توصیفی-تحلیلی	مطالعات اسنادی کتابخانه‌ای و برداشت‌های میدانی از طریق ابزارهای مشاهده	تحلیل محتوایی	ایران
۲	جاوری و همکاران، ۱۴۰۰	تأملی بر ساختار فضایی و الگوی کالبدی خانه‌های دوره قاجار شهر نطنز	معماری	عناصر و ویژگی‌های کالبدی فضایی خانه‌های تاریخی	معماران و شهرسازان نطنز در عهد قاجار توانسته‌اند هماهنگی منطقی چشمگیری در ترکیب فضایی خانه‌های و نوع اقلیم منطقه به وجود آورند.	توصیفی-تحلیلی	منابع کتابخانه‌ای و بررسی‌های میدانی مستندنگاری	تحلیل محتوایی ۱۰ خانه شاخص تاریخی	نطنز

ردیف	منبع	شناخت موضوعی			شناخت روش‌شناختی			بافته‌های پژوهش
		موضوع	منظر	ابعاد و مقولات	نتایج	نوع پژوهش	رویکرد	
۳	محمدزاده و همکاران، ۱۳۹۸	نقش فرهنگ در شکل‌گیری خانه‌های بومی منطقه تالش	فرهنگ و معماری	شناخت چگونگی تأثیر عناصر محتوایی فرهنگ منطقه در شکل‌دهی به فرم کالبدی و سازمان فضایی	کیفی	توصیفی-تحلیلی	تحلیل مضمون نمونه‌گیری به روش نظری تالش	
۴	آصفی و همکاران، ۱۳۹۸	ارزیابی عوامل تأثیرگذار بر فرم در معماری بومی، در اقلیم سرد و کوهستانی	معماری	شناخت پتانسیل‌های معماری بومی جهت توسعه پایدار در معماری حال حاضر	ترکیبی	توصیفی-تحلیلی	استدلال منطقی با استفاده از نرم‌افزار spss مشاهده با کتابخانه‌ای پرسشنامه چک‌لیست و مصاحبه و مشاهده با	

ردیف	منبع	شناخت موضوعی			شناخت روش‌شناختی			بافته‌های پژوهش		
		موضوع	منظر	ابعاد و مقولات	نتایج	نوع پژوهش	رویکرد		گردآوری داده‌ها	تحلیل داده‌ها
۵	رستمی، زندگی ۱۳۹۷	بازشناخت اصول پایداری در معماری منطقه اورامان (نمونه موردی روستای پالنگان)	معماری بومی	سکونتگاه‌های مناطق کوهستانی غرب ایران به‌ویژه روستای پلکانی پالنگان	تبادل، تعادل و پایداری بین انسان، طبیعت و معماری، که به‌موجب آن کمترین دست‌اندازی به طبیعت شده است. معماری در این شهر به عبارتی میل به پایداری داشته و این پایداری ناشی از شناخت کامل ویژگی‌های فرهنگی - اجتماعی، نیازهای انسانی، عوامل جغرافیایی * توپوگرافی، اقلیم) بوده	کیفی و کمی	قیاسی	مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه	تحلیل شماتیک و آمار	اورامان، روستای پالنگان

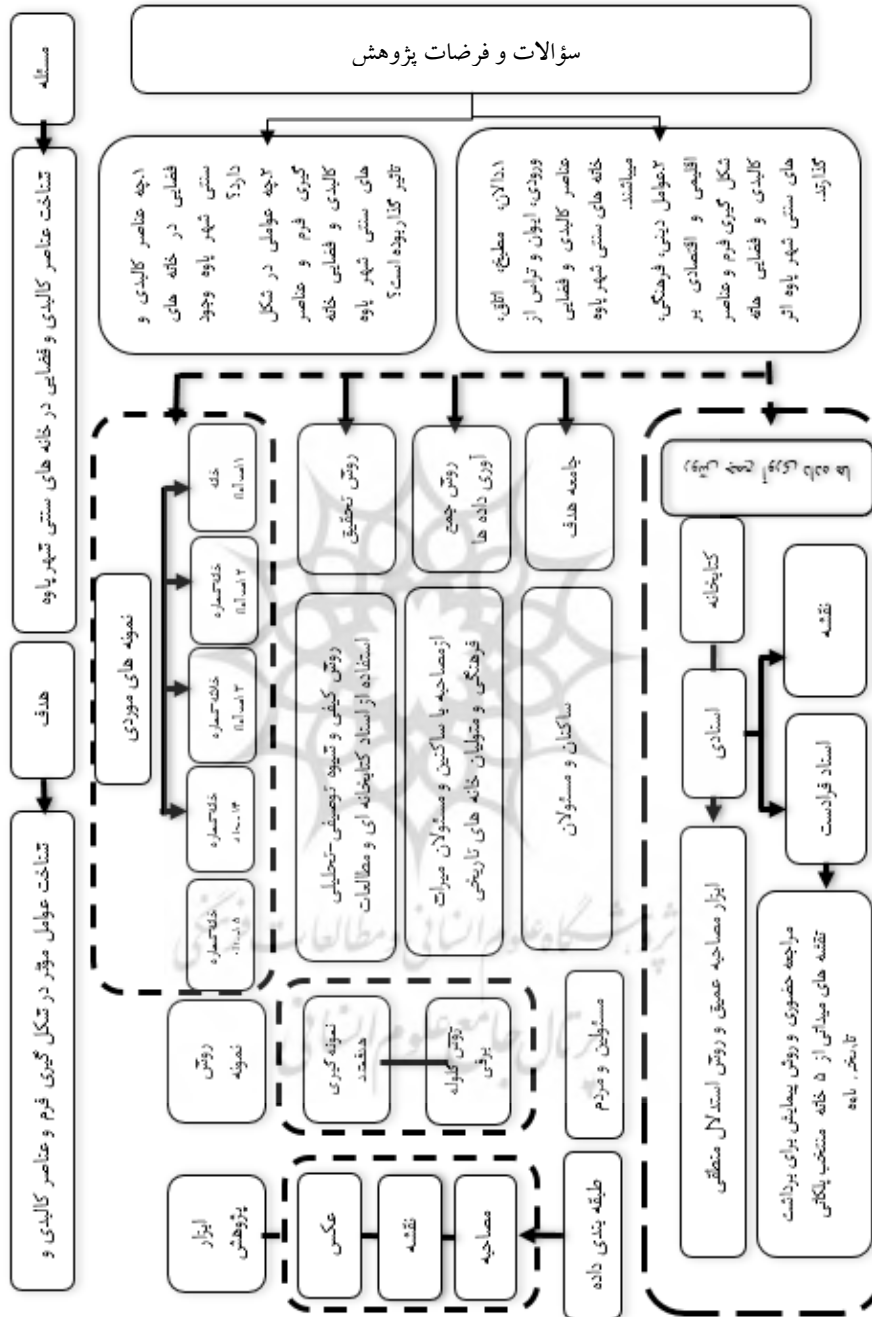
مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

آنچه تحقیق حاضر را از تحقیقات پیشین جدا می‌کند این است که با وجود اینکه شهر پاوه به شهر هزارماسوله غرب معروف است و فرم معماری پلکانی بخصوصی دارد و از طرفی در شرف ثبت ملی شدن است، هنوز مطالعه‌ای در خصوص مؤلفه‌های تأثیرگذار در شکل‌گیری کالبدی و فضایی زیستی خانه‌های سنتی شهر پاوه، انجام نشده است. اکنون زمان خوبی است که به ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار در شکل‌گیری کالبدی و فضایی زیستی خانه‌های سنتی شهر پاوه پرداخته شود. همچنین بایستی از این درس آموخته‌ها در بررسی‌های آتی استفاده کرد.

روش

مطالعه حاضر پژوهشی کاربردی است که با روش توصیفی - تحلیلی، با تأکید بر روش استدلال منطقی تدوین شده است. بخش نظری با رویکرد کیفی با توجه به ادبیات نظری موجود در حوزه گونه‌شناسی مسکن سنتی و معیارهای مؤثر بر ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری کالبدی و فضایی زیستی خانه‌های سنتی مورد تحلیل محتوا و بررسی قرار گرفت. در این پژوهش، از ابزار مصاحبه عمیق با مردم و ساکنین و مسئولین و نهادهای مرتبط با خانه‌های تاریخی و سنتی و نیز بررسی اسناد و مدارک و مشاهده و عکس‌برداری و بررسی الحاقات فضایی به نمونه‌ها، استفاده شد. انتخاب آن‌ها به شکل نمونه‌گیری هدفمند (از میان مسئولان و ساکنان شهر پاوه) با روش گلوله برفی صورت گرفت. در نهایت با استفاده از روش استدلال منطقی، مصاحبه‌های انجام گرفته با مردم و مسئولان متولی خانه‌های تاریخی و اداره میراث فرهنگی و برداشت نقشه‌های میدانی از خانه‌های پلکانی تاریخی پاوه؛ مؤلفه‌های تأثیرگذار در شکل‌گیری کالبدی و فضایی زیستی خانه‌های سنتی شهر پاوه مورد واکاوی و تحلیل قرار گرفت.

شکل ۱. فرآیند روش تحقیق

محدوده مورد مطالعه در شهر پاوه در استان کرمانشاه واقع است. پاوه از مناطق زیبای استان کرمانشاه و مرکز اورامانات (اورامان) (هورامان) است، و در فاصله ۱۱۲ کیلومتری شمال استان قرار دارد. شهر پاوه در کنار دره‌های سرسبز قد برافراشته و رود پاوه رود از جنوب شهر می‌گذرد. آب‌وهوای منطقه نسبتاً سرد و مایل به معتدل مرطوب است. پاوه در گذشته نه محله داشته که ساکنان اصلی شهر در این قسمت‌ها ساکن بوده‌اند و عبارت‌اند از: میرثاوا، شه‌خه لیان، سه ردی، قدیم شار، ناسنگران، پشته، فلاخوان، فیض ثاوا، سواره (زواره) می‌باشد. موقعیت شهرستان از شمال و شرق با استان سندج؛ از جنوب با شهرستان جوانرود؛ از جنوب شرقی با شهرستان روانسر هم‌جوار و از غرب با اقلیم کردستان مرز مشترک دارد (بانک اطلاعات تقسیمات کشوری، ۱۳۹۲). در این تحقیق به بررسی گونه‌شناسی ۵ خانه سنتی در شهر پاوه از محله‌های میراوا، سرده و میدان مولوی پرداخته شده است.

شکل ۲: موقعیت شهر پاوه در استان کرمانشاه و نقشه موقعیت قرارگیری خانه‌ها

یافته‌ها

انسان با ساختن خانه به‌مثابه‌ی یک اثر، به گردآوری جهان و آشکارکردن آن دست می‌زند: زیرا از نظر هایدگر، جهان «تنها از طریق اثر [هنری] آشکار می‌شود» (هایدگر ۳، ۲۰۰۱: ۶۸). به‌این ترتیب، هستی آدمی از طریق یگانگی جدایی‌ناپذیر زندگی و مکان برای او مهیا شده است تا به‌واسطه‌ی این سکنی‌گزیدن، آرام گیرد و از سرگردانی رهایی یابد (نوربرگ-شولتز ۴، ۱۳۹۲: ۱۸). واژه «خانه»، شاید مهم‌ترین کلمه‌ای باشد که برای شناخت مفهوم زیست در هر فرهنگ باید به آن پرداخت. «خانه» همچنین به معنای منزل و مستقر است. با توجه به دامنه گسترده‌ی کاربرد واژه خانه و نیز ارجاع واژه مسکن محدود به فضای سکونت، به نظر می‌رسد واژه خانه در ادبیات فارسی، دارای معانی وابسته‌ی بیشتری نسبت به مسکن (ساختار کالبدی) است. در زبان انگلیسی نیز مفهوم خانه (Home)، مفهومی وسیع‌تر از محل فیزیکی اقامت (House) است (Wehmeier, 2005: 744). ولی با وجود این می‌توان ادعا نمود که عموم اندیشمندان حوزه‌های مختلف، واژه Home را خانه به معنای ساختار کالبدی و تعلقات احساسی و معنایی می‌دانند و واژه House نیز به ساختار کالبدی آن یعنی مسکن، اطلاق می‌شود. با توجه به آنچه ذکر شد، در ادبیات تخصصی، دو واژه «خانه» و «مسکن» متفاوت از یکدیگر استفاده شده‌اند: «مسکن» به‌عنوان ساختار کالبدی و «خانه» به‌عنوان مجموع این ساختار کالبدی و معانی و مفاهیم وابسته به آن به‌کاربرده شده است.

دور شدن کیفیت از زندگی امروزی و نازل شدن امر سکونت سبب شده تا این موضوع دغدغه ذهنی بسیاری از اندیشمندان دوران معاصر باشد. شاید بتوان اصلی‌ترین جریان تفکر در حوزه سکونت در دوران معاصر را، به مارتین هایدگر نسبت داد. وی معتقد است، «سکونت کردن حاصل اندیشیدن و ساختن است، ولی اگر این دو در کنار یکدیگر قرار نگیرند، سکونت تحقق نخواهد یافت» (شوای ۵، ۱۳۷۵: ۴۳۷-۴۳۹). نوربرگ-شولتز سکونت را «برقراری پیوندی پر معنا بین انسان و محیطی مفروض» می‌داند که البته این پیوند ناشی از تلاش در جهت هویت‌یابی و احساس تعلق به یک مکان است (Norberg Schulz,)

. (1996:422)

در حوزه علوم اجتماعی نیز مطالعاتی مرتبط با خانه آغاز شده بود؛ پروشانسکی بیان کرده بود که محیط کالبدی انسان‌ساخت، بیشتر پدیده‌ای اجتماعی است تا فیزیکی (Proshanski, 1978). در دهه‌ی ۱۹۸۰ میلادی، مطالعات در حیطه‌ی معنای خانه، به‌ویژه در حوزه روان‌شناسی ادامه یافت. از جمله می‌توان به پژوهش توگنولی اشاره داشت که در آن، پنج مشخصه برای خانه معرفی شد: مرکزیت، تداوم، خلوت، تجلی خویشتن (هویت شخصی) و روابط اجتماعی (Tognoli, 1987). در ادامه نیوتن و پوتنام در دهه ۱۹۹۰ میلادی به این نتیجه رسیدند که تحقیقات در معنای خانه، مفاهیم خلوت، امنیت، خانواده، صمیمیت، آسایش و کنترل را، به‌طور تکرارشونده با تعابیر مختلف ارائه می‌دهند (Newton and Putnam, 1998). یکی از جامع‌ترین فهرست‌های معانی مترتب بر خانه را کارولین دسپرس در سال ۱۹۹۱ می‌ادی تهیه کرد. وی با مرور ادبیات موجود از سال ۱۹۷۴ تا ۱۹۸۹ میلادی، ۱۰ رده عمومی برای معنای خانه ارائه داد. این ده رده عبارت‌اند از: امنیت و کنترل؛ انعکاس ایده‌ها و اعتقادات فردی؛ دخل و تصرف در مسکن؛ تداوم و بقا؛ ارتباطات با خانواده و دوستان؛ فعالیت‌ها (از فعالیت‌های اولیه زندگی تا تفریحات)؛ پناه؛ شاخص شأن فردی، ساختار کالبدی و مالکیت (Lewis, 2006:6,7). در سال ۲۰۰۰ میلادی، جین مور بیان نمود که «باوجود تأکید بر رابطه مستقیم و ثابت بین فرد و خانه‌اش، خانه به‌عنوان مجموعه‌ای از معانی و فرآیندهای روان‌شناختی که موجب ارتقاء زمینه کالبدی می‌شود، دیده شده است (Moore, 2000:212).

معماری خانه‌های پاوه از الگویی مشخص چون الگوی معیشتی اقتصادی، شیوه زندگی، فرهنگ و روابط اجتماعی و نیز طبیعت پیروی می‌کند. معماری بومی توسط مردمی ساخته شده است که تصمیمات طراحی آن‌ها، تحت تأثیر سنت فرهنگ آن‌ها تحت یک دوره طولانی آزمایش و خطا و نوآوری سازندگان محلی که دانش خاصی در مورد مکان خود داشته‌اند، قرار گرفته است. می‌توان گفت که در معماری بومی، صاحب‌خانه، خودش معمار، طراح و سازنده بنا است که علاوه بر تعیین شکل اصلی خانه، به دلیل اینکه در آن زندگی می‌کند؛ دائماً در حال تغییر و بهبود آن می‌باشد که برای این

امر از منابع و نیروی کار محلی نیز استفاده می‌کنند.

نیازهای فضایی و پاسخ‌های کالبدی

در معماری شهرستان پاوه به‌منظور حداکثر بهره‌برداری از فضاها نه تنها فضاها چند عملکردی هستند، بلکه از جزء به جزء عناصر فضا مانند کف، دیوار و حتی سقف نیز برای رفع نیازهای فضایی استفاده می‌شود. نمونه‌هایی در زیر، تصویر شماره ۲ آورده شده است.

شکل ۳. استفاده از فضاها، دیوار، سقف، کف (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹)

از طرفی صنایع دستی کوچک مانند گیوه‌دوزی (کلاش)، بافندگی و لباس‌دوزی (چه خورانک مه ره زه، فره نجی، شال، هه لاهه، کلاه دوزی)، فرش‌بافی، موج‌بافی، سجاده‌بافی که بیشتر توسط زنان در اواخر پاییز و زمستان و با کاهش فعالیت کشاورزی و دامداری انجام می‌شود، جای خاصی را در خانه به خود اختصاص نمی‌دهد و گاه روزها زنان بیرون خانه در گذر یا بام خانه که حیاط خانه همسایه هست دور هم جمع شده و ضمن دیدار و گفتگو بدین فعالیت‌ها می‌پردازند. علاوه بر آن تجمع، گفتگو و گذران اوقات فراغت محله‌ها به ویژه مردان اغلب در گره‌ها و گذرهای مختلف صورت می‌گیرد. نمونه‌هایی در زیر، تصویر شماره ۳ آورده شده است.

شکل ۴. فضای تجمع و گفت‌وگو در گذر (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹)

در خانه‌های شهر پلکانی پاوه فضاهای مختلف مشاهده شد. فضاهای بسته شامل: فضاهای مهمانخانه، اتاق، مطبخ، انبار و... همچنین فضاهای باز به شکل حیاط در اکثر نمونه‌ها وجود داشت. فضاهای پوشیده اهمیت بسیاری در خانه‌های پاوه داشته و به صورت تراس برای بعضی فعالیت‌های دست جمعی وجود دارد. مصالح استفاده‌شده در پاوه مانند سایر مناطق کوهستانی مصالح بوم آورد است. در شهر پاوه، سنگ به دلیل در دسترس بودن و از همه مهم‌تر تطابق با اقلیم به شدت مورد توجه است به طوری که از همان سنگ تراشیده شده جهت ساخت ابنیه استفاده می‌گردد در کنار سنگ توانسته‌اند از چوب به جهت محکم سازی و حتی تزئین کردن نمای ساختمان‌ها استفاده کنند. این چوب‌ها که به صورت دیمک، مروله، دزه ون، باله شم و... کارکردهای مختلفی در معماری هورامانات داشته‌اند. از طرفی باعث ایجاد نوعی هماهنگی بصری در این منظر فرهنگی شده و آن را به شکل یک فرم واحد درآورده است. نمونه‌هایی در زیر، تصویر شماره ۴ آورده شده است.

شکل ۵. مصالح بومی (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹)

یکی از ویژگی‌های بافت پلکانی استفاده حداکثری از نور و تهویه است به طوری که مانع استفاده دیگران از این منابع طبیعی نشود، در واقع در سازه‌های پلکانی پاوه منابع به صورت جمعی استفاده می‌شد و نفع حداکثر فردی نفی شده است. (تصویر شماره ۵).

شکل ۶. بافت پلکانی (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹)

۴-۳. انعطاف‌پذیری فضاهای خانه

در این شهرستان بخشی از فضاهای لازم برای رفع نیازهای اولیه مربوط به زیست‌مانند خواب و استراحت، خوردوخوراک، پذیرایی از میهمان، انبار مواد غذایی و تهیه لیبیات و ... به صورت مجتمع و پیوسته در محل سکونت خانوار تأمین شده‌اند. در این میان مهم‌ترین جزء خانه (یانه)، اتاق یا به زبان محلی «ژوور» است که بیشتر این عملکردها در آن انجام می‌شود. برای انجام هر یک از این فعالیت‌ها و تأمین آسایش و راحتی ساکنان در اتاق اجزایی مانند طاقچه، بخاری، تنور، کرسی و محل نگهداری رختخواب‌ها ایجاد شده تا حتی الامکان از فضای موجود به نحو بهینه استفاده شود. پذیرایی از میهمان اغلب در همان اتاق (ژوور) اصلی محل زندگی خانواده در بخش تمیزتر با زیرانداز بهتر و در خانه‌های دو اتاقه در بهترین اتاق از نظر کیفیت اندود و زیرانداز انجام می‌شود و فضای مجزایی بدین منظور وجود ندارد. معماری که استفاده شده اغلب به صورت پلکانی با توجه به شیب زمین ساخته شده است و پشت‌بام منزل پایین به منزله حیاط خانه بالاست و کارکردهایی مثل گردهمایی‌ها برای برگزاری مراسمات و جشن‌ها و همچنین مکانی برای بازی بچه‌ها داشته است (تصویر شماره ۶).

شکل ۷. فضاها چند کاربری (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹)

علاوه بر آن فضاهای جانبی از جمله دالان (سواته)، انبار برای تأمین نیازهای روزانه به کمک گرفته می‌شود. برای مثال آتش منقل ممکن است در بخاری یا اجاق داخل خانه، دالان آماده شود. نان اغلب به صورت هفتگی پخته و داخل صندوق‌های چوبی در صندوق خانه نگهداری می‌شود. بدین ترتیب در پاوه، عمدتاً نیاز به فضایی برای ذخیره مواد مختلف غذایی است، نه برای طبخ و آماده‌سازی آن. بنابراین فضای مستقلی به‌عنوان آشپزخانه وجود نداشته یا بسیار نادر بوده و بیشتر فضاهایی مانند انبار، سیلو و صندوق مورد نیاز بوده است؛ که الآن با وارد شدن صنایع صنعتی (گاز و یخچال و...) تبدیل به فضای دیگری شده است (تصویر شماره ۷).

شکل ۸. مطبخ و دالان (سواته) (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹)

نقش فرهنگ و معیشت در رابطه با فرم معماری خانه‌ها

بیشتر مردم پاوه به علت داشتن آب‌وهوای مناسب، به کشاورزی و دامداری اشتغال دارند. محصولات کشاورزی شهرستان پاوه؛ گردو، آلوچه، روغن، پشم، میوه، توتون، بادام،

انگور، انجیر، و سقز است. آب کشاورزی از چشمه (سراب هولی) و رود و آب آشامیدنی شهر از سراب هولی فراهم شده است. این دو حرفه امروزه از رونق خود افتاده‌اند و بخصوص قانون ارث تأثیر بسیاری در قطعه‌قطعه شدن باغ‌های شهر دارد. امروزه پایه بیشتر یک شهر توریستی خدماتی می‌باشد. هریک از این مشاغل وسایل و ابزار کار خاصی دارند و برای داشت، برداشت و نگهداری محصولات آن‌ها فضاهای کالبدی ویژه‌ای مورد نیاز بوده است که به‌طور کلی فضاهای مذکور بخشی از فضای خانه محسوب می‌شوند. معماری پایه و اورامانات می‌توان آن را معماری مناسب با اقلیم و در آن به محیط، طبیعت و انسان احترام گذاشته شده است، این معماری از یک سو با فرهنگ و سنن کهن و دیرین مردمان این مناطق در آمیخته است و از طرف دیگر با شرایط اقلیمی و جغرافیایی منطقه در ارتباط است. چیدمان فضاها همگی بر اساس ارزش‌های فرهنگی و مسائل زیست‌محیطی و اقلیمی صورت گرفته است؛ به‌طوری که در طبقه زیرین ساختمان‌ها کاهدان، محل دام‌ها، محل طیور قرار گرفته تا از حرارت و گرمای آن برای گرم کردن طبقه بالاتر که محل سکونت افراد خانواده است، استفاده شود (تصویر شماره ۸)

شکل ۹. استفاده از طبقه زیرین خانه به‌عنوان آغل

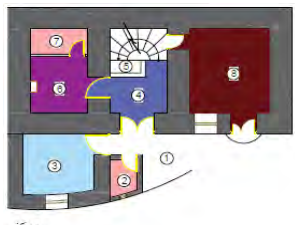
بررسی ویژگی‌های کالبدی و فضایی در نمونه‌های پژوهش

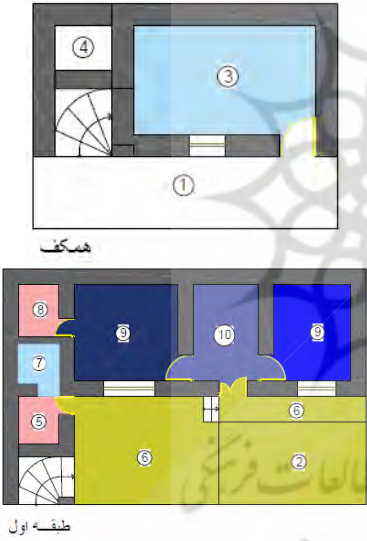
فرم مسکن در پایه تابع عوامل زیادی همانند شغل سکنه، وجود یا عدم وجود احشام و ... می‌باشد، اما می‌توان عملکردگرایی را مهم‌ترین ویژگی این مجموعه دانست. به دلیل اینکه بستر کافی جهت احداث خانه وجود ندارد و همچنین محدودیت در توسعه روستاها، اکثر

منازل در طبقات احداث شده و به طرز ماهرانه‌ای تعادل این مجموعه حفظ شده است. ارتباط قابل توجه هر خانه با خانه‌های پیرامون، بالأخص بخش بالایی و پایینی، در نهایت به استحکام روابط اجتماعی در این روستاها انجامیده است. برای سهولت بیشتر در خانه‌ها از فضاهای نیمه‌باز در این روستا به صورت کاملاً استادانه استفاده شده است. این فضاها به صورت پیش‌آمدگی یا عقب‌نشینی از نمای ساختمان حاصل شده است و توانسته جوابی بسیار مناسب به شیب زیاد بافت باشد. خانه‌ها اکثراً دو طبقه هستند به گونه‌ای که طبقه پایین محل نگهداری حیوانات و طبقه یا طبقات بالا فضای نشیمن را شامل می‌شود. قرارگیری گه‌ور (طویله در زبان کردی) در طبقه پایین باعث گرم‌تر کردن کف طبقه بالای خود می‌شود. ارتفاع فضاها معمولاً ۲۰۰ تا ۲۴۰ سانتی‌متر است و ابعاد بازشوها معمولاً ۱۵۰*۱۲۰ سانتی‌متر می‌باشند. (جدول شماره ۱)

جدول ۲. ویژگی انواع گونه‌های کالبدی و فضایی در خانه‌های پاوه

عناصر سازه‌ای (مصالح)							فضا	
پلان و کالبد و فضا	ارتفاع	ضخامت دیوار	سقف	ضخامت دیوار	ضخامت دیوار	پا		
<p>پلان و کالبد و فضا</p> <p>طبقه اول</p> <p>طبقه دوم</p>	-	-	-	-	-	خاک	۱- حیاط	
	۱,۹۰	۳۵	چوب	۲۰	بلوک	-	خاک	۲- سرویس
	۲,۰۰	۳۵	چوب	۵۰	سنگ	-	خاک	۳- انباری
	۲,۳۰	۴۰	چوب	۱,۳۰	سنگ و چوب	-	خاک	۴- دالان
	۶۰	-	-	۳۰	سنگ	-	ماسه سیمان	۵- حوضچه
	۲,۳۰	۴۰	چوب	۱,۳۰	سنگ و چوب	-	خاک	۶- مطبخ
	۲,۳۰	۴۰	چوب	۳۰	سنگ	-	ماسه	۷- حمام

عناصر سازه‌ای (مصالح)							فضا	
پلان و کالبد و فضا	ارتفاع	ضخامت	سقف	ضخامت دیوار	ضخامت پنجره	سیمان		
 <p>همکف</p>						سیمان		
	۲,۳۰	۴۰	چوب	۱,۳۰	سنگ و چوب	خاک	۸-مغازه	
	۲,۳۰	۴۰	چوب	۱,۳۰	سنگ و چوب	خاک	۹-اتاق	
	-	-	-	-	-	۴۰	خاک	۱۰-تراس
 <p>همکف</p> <p>طبقه اول</p>	-	-	-	۵۰	سنگ	خاک	۱-حیاط	خانه شماره ۲ محله میراوا طبقه ۲
	۲,۴۰	۴۰	چوب	۵۰	سنگ	خاک	۲-مطبخ	
	۲,۰۰	۴۰	چوب	۲۰	بلوک	ماسه سیمان	۳-سرویس	
	۲,۴۰	۴۰	چوب	۱,۲۰	سنگ و چوب	خاک	۴-دالان	
	۲,۰۰	۴۰	چوب	۲۰	بلوک	ماسه سیمان	۵-حمام	
	۲,۴۰	۴۰	چوب	۱,۲۰	سنگ و چوب	خاک	۶-سواته	
	۲,۴۰	۴۰	چوب	۱,۲۰	سنگ و چوب	خاک	۷-انباری	
	۲,۴۰	۴۰	چوب	۱,۲۰	سنگ و چوب	خاک	۸-اتاق	

عناصر سازه‌ای (مصالح)							فضا	
پلان و کالبد و فضا	ارتفاع	ضخامت	سقف	ضخامت دیوار	ضخامت	نوع		
	-	-	-	-	۴۰	خاک	۹- تراس	
 <p>هسکف</p> <p>طبقه اول</p>	-	-	-	-	-	خاک- سنگ	۱- حیاط	
	-	-	-	-	-	-	سنگ	۲- همسایه
	۲,۱۰	۴۵	۱,۰۰	چوب	سنگ و چوب	-	خاک	۳- زیرزمین
	۱,۹۰	۴۵	۱,۰۰	چوب	سنگ	-	ماسه سیمان	۴- سرویس
	۲,۰۰	۴۵	۱,۰۰	چوب	سنگ و چوب	-	خاک	۵- مطبخ
	-	-	-	-	-	۴۵	خاک	۶- تراس
	۲,۰۰	۴۵	۱,۰۰	چوب	سنگ و چوب	۴۵	خاک	۷- انباری
	۲,۰۰	۴۵	۱,۰۰	چوب	سنگ	۴۵	ماسه سیمان	۸- حمام
	۲,۴۰	۴۵	۱,۰۰	چوب	سنگ و چوب	-	خاک	۹- اتاق
	۲,۴۰	۴۵	۱,۰۰	چوب	سنگ و چوب	-	خاک	۱۰- دالان
۲,۰۰	۵۰	چوب	۸۰	سنگ	-	خاک	۱- آغل	خانه شماره ۴
۲,۰۰	۵۰	چوب	۸۰	سنگ	-	خاک	۲- انبار علوفه	

عناصر سازه‌ای (مصالح)							فضا		
پلان و کالبد و فضا	ارتفاع	ضخامت دیوار	سقف	ضخامت دیوار	ضخامت دیوار	کف			
 <p>طبقه اول همکف</p>	-	۵۰	چوب	-	-	۵۰	ماسه سیمان	محلہ سردہ ۳	
	۲,۰۰	۵۰	چوب	۵۰	سنگ	۵۰	ماسه سیمان	۴-سرویس	
	۲,۰۰	۵۰	چوب	۵۰	سنگ	۵۰	ماسه سیمان	۵-حمام	
	۲,۴۰	۵۰	چوب	۷۰	سنگ	۵۰	خاک	۶-ایوان (هیوان)	
	۲,۴۰	۵۰	چوب	۱,۱۰	سنگ	۵۰	خاک	۷-اتاق	
	۲,۴۰	۵۰	چوب	۱,۱۰	سنگ	۵۰	خاک	۸-دالان	
 <p>طبقه اول طبقه دوم</p>	-	-	-	-	-	-	خاک	۱-حیاط	خانه شماره ۵ میدان مولوی ۳ طبقه
	۲,۵۰	۵۰	چوب	۱,۳۰	سنگ و چوب	-	خاک	۲-مغازه	
	۲,۵۰	۵۰	چوب	۱,۳۰	سنگ و چوب	-	ماسه سیمان	۳-ورودی	
	۲,۵۰	۵۰	چوب	۱,۳۰	سنگ و چوب	-	ماسه سیمان	۴-دالان (هیوان)	
	۲,۵۰	۵۰	چوب	۱,۳۰	سنگ و چوب	-	خاک	۵-انباری	
	۲,۰۰	۵۰	چوب	۲۰	سنگ	-	ماسه سیمان	۶-سرویس	
	۲,۵۰	۵۰	چوب	۱,۳۰	سنگ	۵۰	خاک	۷-اتاق	

عناصر سازه‌ای (مصالح)							فضا	
پلان و کالبد و فضا	ارتفاع	ضخامت	سقف	ضخامت دیوار	ضخامت پنجره	کف		
				و چوب				
	-	-	-	۳۰	آجر و آهن	۵۰	خاک	۸- تراس
	۲,۰۰	۵۰	چوب	۲۰	بلوک	۵۰	ماسه سیمان	۹- حمام

جدول ۳. تصاویر کالبدی و فضایی خانه‌های پایه

علاوه بر این‌ها شهر پایه دارای تراس‌های متنوعی می‌باشد (جدول شماره ۳).

جدول ۴. گونه‌شناسی تراس در خانه‌های شهر پاه

نمونه‌های موردی	تصویر	توضیحات
خانه شماره ۱		تراس در جهت شرق خانه
خانه شماره ۲		تراس در جهت غرب خانه
خانه شماره ۳		تراس در جهت جنوب و جنوب شرق خانه بام همسایه که تراس برای این خانه می‌باشد
خانه شماره ۴		تراس در جهت جنوب خانه و بام طبقه‌های زیرین تراس این خانه است
خانه شماره ۵		تراس در جهت جنوب خانه / بام طبقه زیرین
محدوده ساخته شده تراس		

بررسی شیوه‌های تعریف فضا

شکل‌گیری بنا در معماری ایران چه به صورت منفرد و چه به صورت مجتمع هم‌زمان و هم-مکان بر اساس ترکیب سه الگوی فضای باز، بسته و نیمه‌باز صورت گرفته است (حائری، ۱۳۸۸:۱۱۷)؛ که فضای بسته و باز و پوشیده به شرح زیر در خانه‌های پاه بررسی گردید (جدول ۵).

جدول ۵. فضاهای شاخص در انواع گونه‌های فضایی در خانه‌های پاه

گونه فضایی	فضا	اجزا	کاربری	توضیحات
بسته	دالان (سواته - ناودرگا)	سقف کف دیوار راه پله	۱- تقسیم فضاها ۲- جلوگیری از دید مستقیم به فضاهای اصلی (محرمیت)	- معمولاً در وسط ساختمان و در کنار ورودی اصلی می‌باشد - در بعضی از خانه‌ها قرارگیری سرویس

گونه فضایی	فضا	اجزا	کاربری	توضیحات
			۳- گفتگوی کوتاه با مراجعه کننده یا مهمان	بهداشتی
	مطبخ	سقف کف دیوار	۱- تهیه غذا ۲- نگهداری مواد غذایی و...	 <p>-جای ذخیره آرد (کنو) -تنور و اجاق</p>
	اتاق	سقف کف دیوار	۱- اتاق مهمان ۲- فضای خوابیدن ۳- نشیمن / پذیرایی	 <p>-تاقچه‌هایی جهت وسیله قراردادن -مناسب‌ترین نور و تهویه برای این فضا</p>
	ورودی	در کوبه‌ای چوبی یا آهن	 <p>-ارتباط داخل به خارج -حفاظت از نفوذ بیگانه</p>	درب‌ها دو کوبه‌ای و جنس آن چوبی یا آهنی
نیمه باز	ایوان (هیوان)	سقف کف دیوار	 <p>-فضایی برای نشستن فصلی -پیش ورودی و ارتباط دهنده فضاها</p>	<p>-معمولاً سه طرف باز با استفاده از ستون -سقف چوب و تخته</p>
باز	تراس	کف دیوار	<p>-برگزاری مراسمات -خوابیدن در شب -نشستن</p>	پشت بام خانه در واقع تراس خانه بالایش می‌شود

بررسی نقش عوامل مختلف بر شکل‌گیری کالبد و سازمان فضایی در خانه‌های سنتی پاوه

الف) نقش فرهنگ، مذهب و متغیرهای اجتماعی

نوع جهان‌بینی ساکنان یک منطقه که شامل باورها، سنن، فرهنگ مردم، مذهب و اعتقادات آنان بر شکل‌گیری فرم در معماری بومی اثرگذار است. در شکل‌گیری کالبدی و فضایی خانه‌های پاوه فرهنگ دینی و عوامل اجتماعی مؤثر می‌باشد (جدول شماره ۶ و ۷).

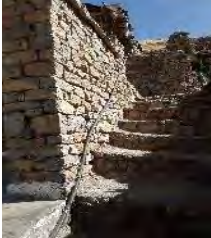

جدول ۶. فهم نحوه اثربخشی فرهنگ دینی بر شکل‌گیری کالبد و سازمان فضایی خانه‌های پاوه

عنوان	زیر عنوان	ارزش‌ها	مبانی نظری	کالبد و فضای خانه	تصویر
فرهنگ دینی	مذهب	قناعت (پرهیز از اسراف)	- کارکردگرایی - خودبستگی	- پرهیز از بیهودگی: استفاده حداکثر از فضا و اجزا - مصالح بوم آورد: استفاده از مصالح بومی در ساخت خانه (سنگ، چوب، کاهگل) - صرفه‌جویی در مصرف انرژی: جهت‌گیری خانه و بازشوها به سمت نسیم در جبهه جنوبی و شرقی ایجاد کوران و نور و تابش آفتاب	
		تواضع	- پرهیز از خودنمایی	فرم هماهنگ با طبیعت و بافت پیرامون (ازلحاظ مصالح و رنگ): مصالحی مثل سنگ، چوب و کاهگل که دارای رنگ‌های تیره هستند و نیز دیوارها جهت جذب بیشتر انرژی خورشید	

عنوان	زیر عنوان	ارزش‌ها	مبانی نظری	کالبد و فضای خانه	تصویر
		نظم	-سلسله‌مراتب -تناسبات فرم، -فضا و عملکرد -محوریت	-وجود سلسله‌مراتب فضایی -باز، نیمه‌باز و بسته -وجود سلسله‌مراتب فضایی -عمومی و خصوصی	
	طهارت	-جدایی فضای -تر از خشک -جدایی فضای -تمیز از کثیف	-سرویس بهداشتی در بیرون -از خانه -کفش کن قبل از ورود به -خانه (پله ایوان)		

جدول ۷. عوامل اجتماعی مؤثر بر چگونگی شکل‌گیری کالبد و سازمان فضایی خانه پاه

عنوان	زیر عنوان	ارزش‌ها	شیوه زندگی	الگوهای رفتاری	کالبد و فضای خانه
فرهنگ	متغیرهای اجتماعی	روابط خویشاوندی صله ارحام	-دیدوبازدید -با فواصل زمانی کم -ارتباط قوی و همسایگی و محدود نشدن دیدوبازدیدها -به نهار یا شام مهمانی‌های فامیلی	-روابط به صورت رفت و آمدی و حضوری و پذیرایی در وعده‌های نهار یا شام	-استقرار خویشاوندان در خانه‌هایی در کنار یکدیگر -ارتباط خانه‌ها از طریق بام و یا استقرار خانواده‌ها در یک دربند -ایوان ورودی به عنوان فضایی برای فعالیت‌های دیداری یا رفت و آمدهای ساده روزمره
		روابط اجتماعی احترام به مهمان	-همیشه آماده پذیرایی از مهمان	-اولویت مهمان بر کارکردهای درونی خانه	-یک اتاق همیشه تمیز و آراسته ویژه مهمان -اختصاص دادن بزرگ‌ترین اتاق خانه به مهمان (مهمانخانه)
		روابط	-ارتباط قوی	-اکتراً	-استفاده از راه‌پله در گذر

عنوان	زیر عنوان	ارزش‌ها	شیوه زندگی	الگوهای رفتاری	کالبد و فضای خانه
		همسایگی	همسایگی و محدود نشدن دیدویاز دیده‌ا به مهمانی - های فامیلی	به صورت شب‌نشینی	 <p>(کوچه) برای ورود مستقیم به بام خانه‌ها</p>
		ساختار خانواده تعاون	- خانواده‌های گسترده -تأمین نیروی کار برای تولید -برتری حریم جمعی به حریم خلوت و زندگی جمعی و مشارکتی اعضای خانواده	-اشتغال موروثی زندگی فرزندان در خانه پدری بعد از ازدواج جهت تأمین نیروی انسانی برای کار و تولید - فعالیت‌های درون خانه به صورت جمعی مثل غذا خوردن و ...	-ساختن خانه‌ها در بالای یا کنار یکدیگر یا در برخی موارد اضافه کردن اتاق به خانه

ب) نقش عوامل محیطی

موقعیت قرارگیری بناها نسبت به سطح زمین و تأثیر آن در بنا و همچنین چگونگی تأثیر تمامی عوامل اقلیمی (باد، باران، آفتاب و...) بر شکل‌گیری فرم در معماری بومی اهمیت دارد.

بر شکل‌گیری کالبد و سازمان فضایی خانه‌های پاوه عوامل محیطی مؤثر است.

(جدول ۸)

جدول ۸. عوامل محیطی مؤثر بر چگونگی شکل‌گیری کالبد و سازمان فضایی خانه پاوه

اقلیم	تابش	جهت‌گیری مناسب، جبهه شاخص جنوب شرقی تا جنوب غربی، کوچه‌های باریک و پله‌های زیاد، رنگ تیره بنا، کشیدگی بنا جهت شرقی غربی، پنجره‌های کوچک و روبه آفتاب، پنجره‌ها با ابعاد متفاوت
	باد	بادهای مطلوب جهت شرق و جنوب‌شرق، ساخت پیش‌ورودی جهت کاهش نفوذ باد نامطلوب، جهت‌گیری مناسب
	سرما	بافت فشرده و به‌هم‌پیوسته، ساخت فضاها با کوچک‌تر و متناسب با نیازها، در نتیجه کاهش حجم کلی بنا
	رطوبت و بارش	ساخت ساختمان روی سکو، استفاده از پله، ساخت کرسی چینی

ج) نقش عوامل اقتصادی

عوامل اقتصادی بر شکل‌گیری کالبد و سازمان فضایی خانه‌های پاوه مؤثر است. (جدول ۹)

جدول ۹. عوامل اقتصادی مؤثر بر چگونگی شکل‌گیری کالبد و سازمان فضایی خانه پاوه

اقتصاد	عوام	خانه‌های کوچک پیمون، جزییات کمتر، حفظ قناعت در استفاده کم از مصالح، استفاده از مصالح بومی
	اعیان	خانه‌های بزرگ پیمون، چند حیاط و ایوان، جزییات بیشتر، موقعیت قرارگیری بهتر، استفاده از مصالح بومی

یافته‌ها

با توجه به نیازهای فضایی مردم در مناطق مختلف، خانه‌های سنتی شهر پاوه با انعطاف‌پذیری بالا طراحی شده‌اند. در این شهر خانه‌های سنتی با دیوارهای ضخیم و درب‌های کوچک طراحی شده تا حرارت داخل خانه حفظ شود. نقش فرهنگ و معیشت و مذهب نیز در شکل‌گیری فرم خانه‌های سنتی این شهر بسیار مهم است. ارتباط خانه‌ها از طریق بام و یا استقرار خانواده‌ها در یک دربند در جهت ارتباطات جمعی، یک اتاق همیشه تمیز و آراسته ویژه مهمان در جهت تکریم مهمان، استفاده از راه‌پله در گذر (کوچه) برای

ورود مستقیم به بام خانه‌ها در جهت ارتباطات همسایگی و ساختن خانه‌ها در بالا یا کنار یکدیگر یا در برخی موارد اضافه کردن اتاق به خانه در جهت ایجاد تعاون بین یکدیگر از نقش فرهنگ و مذهب در ساخت کالبدی این خانه‌ها حکایت دارد.

متغیرهای اجتماعی و محیطی نیز در شکل‌گیری فرم خانه‌های سنتی شهر پاوه تأثیرگذار هستند. در مناطقی که برای محافظت از خود در برابر طوفان‌ها و سیلاب‌ها، خانه‌ها باید بلند باشند، خانه‌های سنتی با بلندی بالا طراحی شده‌اند. در مناطقی که دارای بادهای شدید هستند، خانه‌های سنتی با دیوارهای ضخیم و درب‌های کوچک طراحی شده‌اند تا بهترین حفاظت را در برابر باد داشته باشند. در شهر پاوه نیز، بافت فشرده، تراکم و معابر با عرض کم در جهت جلوگیری از سرما، استفاده از کرسی چینی و پله‌های زیاد در جهت جلوگیری از نفوذ رطوبت، جهت‌گیری مناسب و ابعاد بازشوهای متفاوت و رنگ تیره در بنا در جهت دریافت انرژی خورشید و استفاده از پیش‌ورودی در جهت دور ماندن از بادهای نامطلوب و ... در جهت پیروی از متغیرهای محیطی منطقه شکل گرفته است.

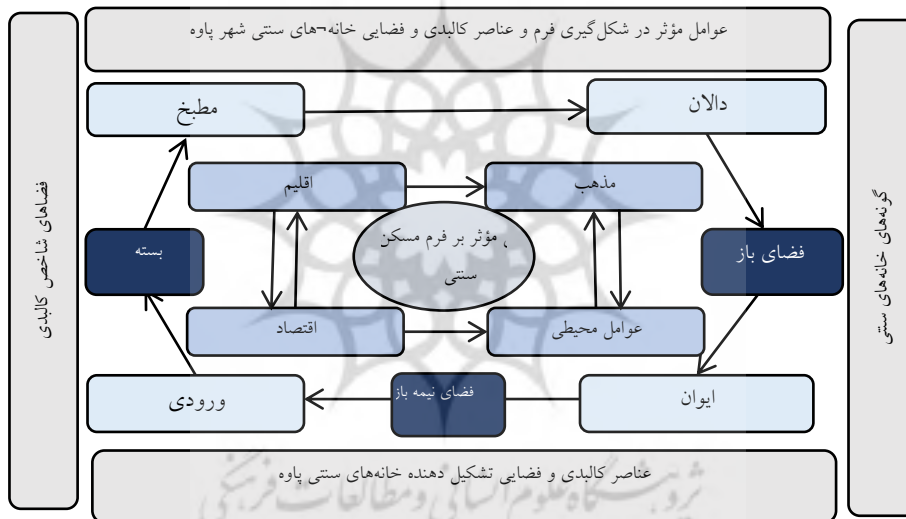
به‌طور کلی، شکل‌گیری فرم خانه‌های سنتی به عوامل مختلفی بستگی دارد که شامل نیازهای فضایی، انعطاف‌پذیری، نقش فرهنگ و معیشت و مذهب و متغیرهای اجتماعی و محیطی و اقتصادی است. در نتیجه، شناخت، طراحی و ساخت و بازسازی خانه‌های سنتی این شهر، با توجه به این عوامل، می‌تواند بهبود و بهینه‌سازی آن‌ها را در آینده انجام دهد و ارثیه‌های فرهنگی و تاریخی منطقه را حفظ کند.

جدول ۱۰. تحلیل عوامل در شکل‌گیری فرم و عناصر کالبدی و فضایی خانه‌های سنتی شهر پاوه

تحلیل	عوامل	
سلسله‌مراتب فضایی در جهت حریمیت و عدم اشراق، تناسب فرم، فضا و عملکرد در جهت استفاده حداکثری از فضا و عدم اسراف گرایشی، محوریت در جهت جدایی فضاهای عمومی و خصوصی، جدایی فضای تر از خشک، جدایی فضای تمیز از کثیف و ...	مذهب	فرهنگ، مذهب، مؤلفه‌های اجتماعی
ارتباط خانه‌ها از طریق بام و یا استقرار خانواده‌ها در یک دربند در جهت ارتباطات جمعی، یک اتاق همیشه تمیز و آراسته ویژه مهمان در جهت تکریم مهمان، استفاده از راه‌پله در گذر (کوچه) برای ورود مستقیم به بام خانه‌ها در جهت ارتباطات	مؤلفه فرهنگی و اجتماعی	

عوامل	تحلیل
	همسایگی و ساختن خانه‌ها در بالا یا کنار یکدیگر یا در برخی موارد اضافه کردن اتاق به خانه در جهت ایجاد تعاون بین یکدیگر و...
عوامل محیطی	بافت فشرده، متراکم و معابر باعرض کم در جهت جلوگیری از سرما، استفاده از کرسی چینی و پله‌های زیاد در جهت جلوگیری از نفوذ رطوبت، جهت گیری مناسب و ابعاد بازشوهای متفاوت و رنگ تیره در بنا در جهت دریافت انرژی خورشید و استفاده از پیش ورودی در جهت دور ماندن از بادهای نامطلوب و ...
عوامل اقتصادی	تغییر ابعاد و جزئیات ساختمان با توجه به شرایط اقتصادی ساکنین

شکل ۱۰. دیاگرام مفهومی پژوهش

نتیجه‌گیری

آنچه از این پژوهش و بررسی به‌دست آمده، نشان از آن است که نیازهای اعضای خانواده، شیوه زندگی، فرهنگ، مواد و مهارت‌های فنی همه به تشکیل نهایی خانه‌های سنتی کمک می‌کند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که خانه‌های تاریخی پاوه بر اساس شیب زمین و رو به جهت آفتاب (کشیدگی شرقی- غربی رو به جنوب) به‌صورت پلکانی که بام خانه زیرین حیاط یا تراس خانه بالایی است بنا نموده‌اند که هر خانه یا طبقه از تهویه و نور مناسب

برخوردار می‌باشد و معمولاً خانه‌ها را در دو طبقه با دیوارهای سنگی قطور (جنبه حرارتی داشته) و ملات گل و سقف چوبی که مصالح بومی و در دسترس می‌باشند احداث کرده که بر اساس معیشت و اشتغال ساکنین آن، کاربرد فضاها متفاوت بوده است. در بعضی از خانه‌ها که صنعت کار هستند طبقه همکف آن‌ها به فضاهایی چون مغازه و انبار اختصاص یافته و در بعضی دیگر از خانه‌ها که دامدار هستند طبقه همکف آن آغل می‌باشد. در این منطقه به دلیل سختی لایه‌های زمین و بستر سنگی فاقد زیرزمین (ژیرخان) بوده و پی خانه‌های خود را بر روی همین بستر سنگی بنا کرده‌اند. در اکثراً خانه‌ها ورودی هر طبقه به صورت مجزا از طبقات و در داخل گذر با پله‌های سنگی دسترسی گرفته‌اند. بعضی از خانه‌ها را دو طبقه ساخته‌اند که طبقه زیرین آن فضاهایی چون حیاط، مطبخ، انبار، دالان (ناودرگا) و پلکان است که با توجه به کشیدگی و قرارگیری خانه‌ها نحوه قرارگیری و شکل پلکان‌ها متفاوت بوده است و در طبقه بالاتر (سه‌رخان) اتاق‌هایی با اندازه‌های متفاوت بنا نموده‌اند. از اتاق بزرگ‌تر به عنوان پذیرایی از مهمان (ژوور) استفاده می‌شده است که کاربری دیگر به عنوان اتاق خواب والدین را نیز دارا می‌باشد، در واقع فضاهای داخلی انعطاف‌پذیر یا دارای چند کاربری هستند. در دل دیوارهای سنگی قطور فضاهایی به صورت گنجه برای جای دادن به وسایل روزمره ایجاد شده است.

با توجه به تحلیل و بررسی‌های صورت گرفته، این پژوهش‌گویای آن است که فرهنگ سکونت بومی و اقلیم مهم‌ترین عوامل در شکل‌گیری کالبد و سازمان فضایی خانه در پاوه بوده است. وجوه فرهنگی-مذهبی مؤثر در فرم شامل استفاده از ایوان ورودی به عنوان فضایی برای فعالیت‌های دیداری یا رفت‌وآمدهای ساده روزمره، ایجاد پیش ورودی و حفظ حریمیت، ترکیبات متفاوت احجام باز، بسته و ... می‌باشد. وجوه اقلیمی حاصل تأثیر متقابل ساختمان و محیط طبیعی بر همدیگر بوده که با عنوان تطابق اقلیمی به معنی تأثیر متغیرهای اقلیمی و محیطی مثل رطوبت (ایجاد پله و کرسی برای خانه‌ها با ابعاد متفاوت، حجم بنا)، بارش، تابش نور (پنجره با ابعاد متفاوت)، باد (ساخت پیش ورودی جهت کاهش نفوذ آن)، جهت اقلیمی و شکل زمین بر فرم و شکل معماری و همچنین جهت‌گیری می‌باشد. وجوه اقتصادی مؤثر در فرم شامل خانه‌های کوچک پیمون و با

جزئیات کمتر، خانه‌های بزرگ پیمون و دارای چند حیاط و ایوان همراه با در نظر گرفتن جزئیات بیشتر و موقعیت قرارگیری بهتر می‌باشد.

تعارض منافع

بنا به اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

تشکر و سپاسگزاری

نویسندگان از تمام اساتید و افرادی که در پاسخ به سؤالات پرسشنامه به آنان کمک کردند؛ همچنین ساکنین و مسئولان محترم شهر پاوه، کمال تشکر را دارند.

ORCID

Jamaledin Honarvar <http://orcid.org/0000-0001-9803-2905>
Mokhtar Rostami <http://orcid.org/0000-0002-2254-598X>
Maryam Aznab <http://orcid.org/0000-0002-6434-4297>
Faezeh Taheri Sarmad <http://orcid.org/0000-0003-0542-514X>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

- Aghalatifi, A., & Hojjat, I. (2017). Investigating the influence of the concept of the house on its physical changes in the contemporary era in Tehran. *Journal of Fine Arts-Architecture and Urban Planning*, 23(4), 41-54. doi: 10.22059/jfaup.2018.219937.671690
- Alexander, C. (1979), *The Timeless Way of Building*, California: Stanford University Press.
- Aly, S.S. (2011). Modernization and regionalism: Approaches for sustainable revival of local urban identity. *Procedia Engineering*, 21, 503-512. doi: 10.1016/J.PROENG.2011.11.2044
- Basiago, A. D. (1998). Economic, social, and environmental sustainability in development theory and urban planning practice. *Environmentalist*, 19, 145-161. doi: 10.1023/A:1006697118620
- Dayaratne, R. (2010), "Reinventing Traditional technologies for Sustainability: Contemporary Earth Architecture of Sri Lanka", *Journal of Green Building* 5(4): 23–33.
- Ellis, F., Kutengule, M., & Nyasulu, A. (2003). Livelihoods and rural poverty reduction in Malawi. *World Development*, 31(9), 1495-1510. doi: 10.1016/S0305-750X(03)00111-6
- Emami, M., Hassan Pour, F., & Mehrpouya, H. (0621). Comparative Analysis of Cultural Factors of Kormanj and Turkmen Ethnic Groups in the Formation of the Architecture of Settlements in Bojnourd City of the North Khorasan Province. *Islamic Art Studies*, 18(42), 18-37. doi: 10.22034/ias.2020.229022.1238
- Eslami, L., Mohammadi Yeganeh, B., & Cheraghi, M. (2019). Analysis of Economic Factors Affecting the Developments in Livelihood-based Housing in Rural Areas (Case study: Mojezat County, Zanjan Township). *Journal of Housing and Rural Environment*, 38(166), 35-48. doi:10.22034/38.166.35
- Fazlollahi, A., & Nemati, A. (2014). Typology of vernacular architecture in Bushehr's historical summer houses. National Conference on Vernacular Architecture and Urbanism of Iran, Tehran, Iran.
- Haeri, M. R. (2009), *House, culture, nature*. Tehran, Iran: Research Center for Architecture and Urban Planning.
- Heidegger, M., (2001), *The Origin of the Work of Art in Poetry, Language, Tran.* by Albert Hofstadter Harper ollins, New York: 15-86. https://journals.iau.ir/article_692877.html
- Information bank of national divisions, the official website of Iran, received on August 7, 2013, the date of access to the site is July 2020.
- Khorramshahi, S. Z (1996). *Green Book: Kermanshah Province Data Bank*. Kermanshah, Iran: Dalahu Advertising Center.
- Lafafchi, Mino. (2022). Explaining the role of climate and culture in the

- formation of housing with a central courtyard in India (case study: Kerala state, India). *Two Quarterly Journals of Environment*, 1(2), 123-148. https://journals.iau.ir/article_692877.html.
- Lewis, K., 2006, "Exploring change in the meaning of home for south asian indians who immigrate in late-life, M.A. Thesis in Department of Gerontology", Simon Fraser University, Canada.
- Maroufi, H., Bamanian, M. R., Yeganeh, M. (2022). Explanation of the physical factors of spatial behavior in the traditional houses of the city. *Haft Hesar environmental studies*. 9(35), 31-46. doi: 10.52547/hafthesar.9.35.4
- Mohammadzadeh Dogaheh, M., Soltanzadeh, H., Shekari Nayeri, J., & Amar, T. (2020). The Role of Culture in the Formation of Vernacular Houses in the Talesh Region. *Iranian Journal of Anthropological Research*, 9(2), 31-55. doi: 10.22059/ijar.2020.78309
- Moore, J. (2000). Placing home in context. *Journal of Environmental Psychology*, 20(3), 207-217. doi: 10.1006/jevp.2000.0178
- National portal of statistics, population and housing statistics of (2015), access date of the website is July 2019.
- Newton, C., & Putnam, T. (1998). *Household choices*. London: Futures Publications.
- Norberg-Schulz, C. (2003), *The concept of dwelling: on the way to figurative architecture* (M.A. Yarahmadi, Trans.). Tehran, Iran: Agah.
- Proshansky, H. M. (1978). The city and self-identity. *Environment and Behavior*, 10(2), 147-169. doi: 10.1177/0013916578102002
- Rapoport, A. (2005), *Culture, Architecture and Design*, USA: Chicago.
- Rostami, S., Heidari, A. A., & Peyvastehtar, Y. (2021). Analysis of the role of livelihoods in the form of rural settlements Case study: Bustano village of Bandar Abbas city. *Regional Planning*, 11(42), 204-219. doi: 10.30495/jzpm.2021.4282
- Schein, Edgar H. (2010), *Organizational Culture & Leadership*, John Wiley & Sons, USA San Francisco.
- Shakerizad Abyaneh, A., Mesgari, H., & Miri, H. (2010). Recognition of House in Abyaneh. *Housing and Rural Environment*, 29(131), 11-24.
- Silvaye, S., & Asefi, M. (2018). Evaluation of factors influencing the form in native architecture, in cold and mountainous climates. *Journal of Islamic Architecture Research*, 7(3), 17-35.
- Talebi Rostami, H. (2012). Light, Wind and Shadows Fragile Vernacular Architecture in Imamzadeh Ibrahim, Shaft, Iran, A report submitted to McGill University for the degree of post professional Master of Architecture, McGill University, *Montreal*, CANADA. [In Persian]
- Tognoli, J., (1987), "Residential environments, In *Handbook of environmental psychology*, D. Stokols & I. Altman (Eds.)", Wiley

Interscience, New York.

Tulistyantovo, L. (2010). "Exploring Local Wisdom in Approaching the Nature and Environment of Space according to the Local Order and Image", *Proceedings of ISVS 5*, Colombo, 110-118.

Weber, W., & Yannas, S. (2013). *Lessons from vernacular architecture*, London: Routledge.

Wehmeier, S., (2005), *Oxford advanced learner' dictionary of current english*, Oxford University Press, Oxford

Wikipedia, free encyclopedia, access date of the site is August 2019. <https://fa.wikipedia.org/wiki/>

استناد به این مقاله: هنرور، جمال‌الدین، رستمی، مختار، ازنب، مریم، طاهری سرمد، فائزه. (۱۴۰۳). بررسی و ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار در شکل‌گیری کالبدی و فضایی زیستی خانه‌های سنتی شهر پاوه، فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۹(۲۹)، ۱۴۵-۱۸۵. DOI: 10.22054/URDP.2023.74342.1557

Urban and Regional Development Planning is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License...

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی